

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ В УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ ВИДАННЯХ

Карнаух Ірина Анатоліївна

головний бібліотекар,
Харківська державна наукова бібліотека
імені В. Г. Короленка,
Україна, м. Харків
e-mail: orishka7@gmail.com

***Анотація.** Розглядаються чинні нормативні документи й очікувані зміни в законодавчій базі України щодо оформлення списку використаних джерел у наукових виданнях.*

***Ключові слова:** список використаних джерел, бібліографічні посилання, міжнародні стилі оформлення публікацій, бібліографічні менеджери, наукові видання.*

Важливою складовою наукового дослідження є бібліографічна культура науковця. Використані дослідником джерела – це найкращий доказ наукової обґрунтованості роботи, її достовірності та новизни. Відкриті наукові дані потребують оформлення, зрозумілого науковцям у всьому світі.

При складанні списку використаних джерел у дисертаціях необхідно дотримуватися «Вимог до оформлення дисертацій та авторефератів дисертацій». Документ розроблено на підставі ДСТУ 3008–95 «Документи. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення» [1]. На сайті державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» оприлюднено інформацію про заміну ДСТУ 3008–95 на ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання» з 1 липня 2017 р. (<http://bit.ly/1Zd2ua0>). Чинний нині ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та

правила складання» (ГОСТ 7.1–2003, IDТ), за яким оформлюється список використаних джерел у дисертації, не поширюється на бібліографічні посилання. З 1 липня 2017 р. для бібліографічних посилань (внутрішньотекстових, підрядкових, затекстових) в Україні пропонується довгоочікуваний ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання з бібліографічних посилань» (<http://bit.ly/1OU3ujI>).

Законодавчі документи потребують публікації результатів наукових досліджень не тільки в наукових фахових виданнях України, й в періодичних виданнях, *«включених до наукометричних баз Scopus або Web of Science»* [5]. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1159 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» [4] дисертацію слід оформлювати за вимогами Міністерства освіти та науки України (МОНУ). Які саме вимоги? У першому проекті наказу МОНУ «Про оформлення бібліографічного опису списку використаних джерел в дисертаціях та списку опублікованих робіт в авторефератах дисертацій» від 05.08.2015 р. (<http://bit.ly/1PlwVFH>) для оформлення списку використаних джерел науковцям було запропоновано вільно або за рішенням вченої ради обрати один з дев'яти міжнародних стилів оформлення публікацій або використати ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Згодом з'явився інший проект від 23 березня 2016 р., де рекомендований перелік міжнародних стилів оформлення публікацій скоротився до восьми: MLA (Modern Language Association) style, APA (American Psychological Association) style, Chicago/Turabian style, Harvard style, ACS (American Chemical Society) style, AIP (American Institute of Physics) style, IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) style, Vancouver style. Було вилучено – AMS (American Mathematical Society) style. «Важливим» доповненням стала примітка МОНУ: *«Бібліографічний опис використаного джерела може обмежуватися обов'язковою інформацією, необхідною для ідентифікації цього джерела»* [3]. На 13.05.2016 р. на сайті

МОНУ немає інформації ні про попередні проекти наказу «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», ні остаточного прийнятого варіанта [6].

У наукових виданнях України, які індексуються міжнародними наукометричними платформами, редакції пропонують оформлювати список літератури до публікації наступним чином. Один список («Список використаної літератури», «Список використаних джерел», «Список використаних джерел та літератури») – згідно з чинним ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Другий, із заголовком «References», транслітерований та перекладений англійською мовою, залежно від наукової сфери інтересів – у відповідному міжнародному стилі оформлення публікацій. Рекомендації Асоціації сучасної мови (MLA) частіше використовують у гуманітарній сфері (в галузі літератури та іноземних мов), Американської психологічної асоціації (APA) – в суспільних науках, Harvard style (схожий на APA, найбільш поширений стиль оформлення посилань) – в гуманітарних, Vancouver style – переважно в медичних науках, Американського хімічного товариства (ACS) – у хімічних, Американського інституту фізики (AIP) – у фізичних, Інституту інженерів з електротехніки та електроніки (IEEE) – в інженерії, машинобудуванні, технологіях. Chicago – універсальний стиль, використовується для академічних видань, Turabian (заснований на Chicago style) – для оформлення студентських наукових робіт.

Відмінність міжнародних стилів від ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 полягає у графічно-шрифтовому оформленні (виділяються окремі елементи курсивом), наявності та розташуванні основних елементів бібліографічного опису та розділових знаків. Зовсім не використовуються розділові знаки: дві нахилні риски («/ /»), тире («–»). Назва джерела та вихідні дані відокремлюються від авторів і заголовка статті типом шрифту, найчастіше курсивом, крапкою або комою. Особливістю є також використання англійських скорочень, незалежно від мови складання бібліографічного опису.

Рекомендується для списків використаної літератури робити переклад або транслітерацію бібліографічних описів українського алфавіту латиницею.

У ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 (п. 4.9.1): *«Бібліографічний опис в цілому або його окремі елементи дозволяється приводити в транскрипції, транслітерації на графіку іншої мови або в перекладі на іншу мову. Транслітерація наводиться за міжнародними або національними стандартами транслітерації відповідних мов»* [2]. Кабінетом Міністрів України постановою від 27 січня 2010 р. № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» було затверджено таблицю транслітерації українського алфавіту латиницею (<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>). Матеріал можна опрацювати за допомогою безкоштовних онлайн-конверторів: Словник.ua: портал української мови та культури (<http://www.slovnuk.ua/services/translit.php>); Укрліт.org: публічна система транслітерації українського алфавіту латиницею (<http://ukrlit.org/transliteratsiia>); Стандартна українська транслітерація (<http://translit.kh.ua>). Для транслітерації російського алфавіту латиницею використовують правила транслітерації Держдепартаменту США (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html), онлайн-конвертор <http://www.translit.ru>.

Редколегії наукових електронних видань пропонують для формування списку використаної літератури у необхідному стилі застосовувати бібліографічні менеджери – програми, розроблені для зберігання бібліографічних даних, повних текстів і оформлення посилань та списків літератури. Існує понад 5000 бібліографічних стандартів, з якими працюють близько 30 бібліографічних менеджерів. Найбільш популярними серед науковців є такі бібліографічні менеджери: Mendeley (<https://www.mendeley.com>), EndNote компанії Thomson Reuters (<https://www.myendnoteweb.com/EndNoteWeb.html>), Zotero (<https://www.zotero.org>), Cite This For Me (<https://www.citethisforme.com>), BibMe (<http://www.bibme.org>), EasyBib (<http://www.easybib.com>), Citavi (<http://www.citavi.com>).

Останнім часом в Україні проводиться багато заходів, організаторами яких є і представники поважних міжнародних компаній, і місцеві фахівці-ентузіасти, які роз'яснюють і науковцям, і бібліотекарям, і редакторам наукових видань як публікуватися в міжнародних рецензованих виданнях, які існують вимоги до оформлення робіт. У 2016 р. Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка спільно з Дистанційною Академією ВГ «Основа» запровадили навчальний дистанційний курс «Електронна бібліографія». У межах масштабного проекту для бібліотекарів та педагогів України було проведено вебінари «Аналітико-синтетична обробка ресурсів віддаленого доступу» (15 березня) та «Генерація бібліографічних електронних ресурсів (БЕР). Бібліографічні менеджери» (6 квітня). Були розглянуті такі питання: використання міжнародних стандартів, правил, стилів оформлення публікацій для бібліографічних посилань та списків літератури; бібліографічні менеджери: поняття, можливості використання. Для керівного складу та провідних фахівців-бібліотекарів ХДНБ імені В. Г. Короленка проведено цикл занять з професійного розвитку «Наукова бібліотека: інтеграція у міжнародний науковий простір», в межах яких розбиралися питання оформлення бібліографічного опису в списку використаних джерел у дисертаціях та списку опублікованих робіт в авторефератах дисертацій України згідно з міжнародними стилями оформлення публікацій.

Маємо надію, що найближчим часом провідні бібліотеки України запропонують читачам-науковцям якісний переклад міжнародних стилів оформлення публікацій. Відсутність подвійних стандартів необхідна навіть у такій традиційній сфері, як бібліографія. Разом з усією науковою спільнотою приєднуємося до побажання скорішої адаптації українських стандартів до європейських.

Список використаної літератури

1. Вимоги до оформлення дисертацій та авторефератів дисертацій (розроблено на підставі ДСТУ 3008-95 «Документи. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення») // Бюлетень ВАК України. – 2011. – № 9/10. – Електрон. аналог: режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/aspirantura/vumogu_dusert.pdf (дата звернення: 13.05.2016).

2. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDТ) / Нац. стандарт України. – Вид. офіц. – На заміну ГОСТ 7.1–84, ГОСТ 7.16–79, ГОСТ 7.18–79, ГОСТ 7.34–81, ГОСТ 7.40–82 ; чин. з 2007–07–01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – III, 47 с. – Електрон. аналог друк. публ.: режим доступу: <http://www.nilc.ru/?p=met> (дата звернення: 18.05.2015).

3. Нові вимоги до оформлення дисертації підготували у МОН [Електронний ресурс] // Закон і Бізнес. – 2016. – 24 берез., 14: 42. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/122544-novi_vimogi_do_oformlennya_disertacii_pidgotuvali_u_minister.html (дата звернення: 13.05.2016). – Назва з екрана.

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1159 // Правительство Украины: единый веб-портал органов исполнит. власти Украины. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248750600> (дата звернення: 13.05.2016). – Назва з екрана.

5. Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 14.01.2016 р. № 13 // Верховна Рада України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16> (дата звернення: 03.03.2016). – Назва з екрана.

6. Sovsun Inna. У рубриці «Громадське обговорення» розміщено проект наказу «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» [Електронний ресурс] / Inna Sovsun // Facebook. Inna Sovsun. – 2016. – 23 берез. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/inna.sovsun/posts/10156755148490341>, доступно всім (дата звернення: 13.05.2016). – Назва з екрана.

***Аннотация.** Рассматриваются действующие нормативные документы Украины и предполагаемые изменения в законодательной базе по оформлению списка использованной литературы в научных изданиях.*

***Ключевые слова:** списки литературы, библиографические ссылки, международные стили оформления публикаций, библиографические менеджеры, научные издания.*

***Summary.** This article discusses the features of references in scientific publications in Ukraine.*

***Keywords:** references, referencing styles, bibliographies, citation generator, scientific publications.*